

Λευκόσελευκό – η γλώσσα, ένα πεδίο μάχης

Ξεκίνησα να διαβάζω το βιβλίο της Ατένα Φαρροχζάντ ([Λευκόσελευκό – εκδόσεις Αντίποδες](#)) στο μετρό, όρθιος, στριμωγμένος και γυρνώντας από τη δουλειά. Συνεπώς δε μπόρεσα σ' αυτή την ιστορία ακριβώς συγκεντρωμένος. Η μόνη μου σκέψη ήταν αν η ποίησή της θα μπορέσει να κερδίσει την περιρρέουσα δυσφορία. Αλλά μετά την τρίτη, τέταρτη σελίδα η οπτική μου πάνω σ' αυτό το βιβλίο που κρατούσα στα χέρια είχε ήδη αλλάξει. Δεν διάβαζα πια αναζητώντας τις φράσεις που θα μου άρεσαν. Διάβαζα μια φωνή που ήρθε να μιλήσει στην Αθήνα του 2017 με τη μορφή μιας επείγουσας επίθεσης λέξεων.

Η Athena Farrokhzad γεννήθηκε στην Τεχεράνη το 1983, αλλά έζησε και μεγάλωσε ως πρόσφυγας στη Σουηδία, αρχικά στο Γκέτεμποργκ και μετά στη Στοκχόλμη. Όλο το ποίημα, εκτός από την πρώτη σελίδα, είναι γραμμένο υπό τη μορφή φράσεων που λένε τα μέλη της οικογένειάς της αφηγήτριας. Η μητέρα, ο πατέρας, ο αδερφός, η μητέρα της μητέρας, ο αδερφός της μητέρας. Τα θέματα που συζητιούνται με έναν γρήγορο και κοφτό ρυθμό είναι

η οικογένεια, η πατρίδα, η επανάσταση, ο καπιταλισμός, η ενσωμάτωση, η αλήθεια, ο θάνατος, οι ρίζες, ο φόβος, το παρελθόν και κυρίως η γλώσσα – πρώτα και πάνω απ’ όλα η γλώσσα. Γύρω απ’ την γλώσσα θα περιστρέφεται διαρκώς η σκέψη της ποιήτριας. Σ’ αυτό το πλαίσιο, θα πρέπει να ακούσουμε λέξεις που επανέρχονται: χώμα, γάλα, βουβαμάρα. Όλα γυρίζουν σ’ αυτήν την ιδέα γλώσσας, της μητρικής γλώσσας (το πρώτο γάλα που μας τρέφει), της γλώσσας του καταπιεστή παλιού και νέου, της γλώσσας που θα μας επιτρέψει να μιλήσουμε, να πούμε τα λογάκια μας, να ζήσουμε και να πούμε τη ζωή. Αυτό που έμεινε σε μένα ως κεντρική σκέψη που διαπερνά το ποίημα, είναι τελικά η ιδέα της απουσίας της οποιαδήποτε γλώσσας που να μπορεί να υπηρετήσει την ποιήτρια και την οικογένειά της. Μαζί μ’ αυτήν, διάφοροι υπαινιγμοί, αφορισμοί και σκέψεις για την έννοια του ξεριζωμού. **«Ο αδερφός μου είπε: Το παρελθόν είναι μια βιαιοπραγία για πάντα ανολοκλήρωτη»**

Ένας άλλος νεαρός ποιητής ο Kaveh Akbar, ξεκινάει το σχόλιο του για το «Λευκοσελευκό» της Φαρροχζάντ, γράφοντας ότι αποτελεί ένα μοναδικό είδος απελπισίας, το να προέρχεσαι από τη Μέση Ανατολή και να ζεις σ’ ένα δυτικό έθνος το 2017. Αυτό το μοναδικό είδος απελπισίας είναι που διαπνέει τις σελίδες του βιβλίου απ’ την αρχή ως το τέλος. Η Φαρροχζάντ εξαπολύει μια συνολική επίθεση. Στην αγάπη για την παλιά πατρίδα, στην προσπάθεια της μητέρας της να ενσωματωθεί και να αλλάξει συνήθειες, στην πατριαρχία και την ηττοπάθεια της γυναίκας, στο νέο της σπίτι, στο σουηδικό ρατσισμό (ή «τη σκιά της λευκότητας» όπως χαρακτηριστικά λέει άλλος σχολιαστής), στα βασανιστήρια που υπέστησαν οι δικοί της στο Ιράν, στον φόβο απέναντι στο μέλλον, στην άρνηση της επιθυμίας αλλά και την ταυτόχρονη ανάγκη του να ανήκει κανείς σ’ ένα τόπο και τέλος στη γλώσσα. Τη γλώσσα που είναι ανίκανη να εκφράσει, τη γλώσσα που είναι ανύπαρκτη, την παλιά και τη νέα της γλώσσα που της επιβάλλονται και την καταδικάζουν κάθε φορά με διαφορετικό τρόπο. Η γλώσσα «δεν είναι άσυλο ή καταφύγιο, δεν είναι το σημείο που κάποιος μπορεί να παίρνει αποφάσεις. Είναι ο τόπος που ο καθένας πολεμάει» λέει ο Derek Walcott (σ.σ. δική μου

πρόχειρη μετάφραση). Το «Λευκόσελευκό» είναι ακριβώς ένα τέτοιο τοπίο, ένα πεδίο μάχης, γράφει η Pernilla Berglund, ποιήτρια κι αυτή.

Η μητέρα μου είπε: Σ' όλη μου τη ζωή ζήλευα τα τραύματα του πατέρα σου
μέχρι που διαπίστωσα ότι και τα δικά μου δεν ήταν καθόλου αμελητέα

Η μητέρα μου είπε: Ξόδεψα μια περιουσία για να κάνεις μαθήματα πιάνου
αλλά στην κηδεία μου θ' αρνηθείς να παίξεις

Η Φαρροχζάντ είναι καταιγιστική, αλλά η επίθεσή της είναι ταυτόχρονα ήρεμη, νηφάλια, σκεπτική. Δεν αφήνει τίποτα στο απυρόβλητο, αλλά δεν την έχει καταλάβει μανία, ούτε επιδίδεται σε κάποιου είδους συνθηματολογία. Το ποίημα είναι γεμάτο από μια βαθιά πίκρα, που κατανοεί, αλλά δεν σταματά να επιτίθεται (“accusatory, loving” λέει χαρακτηριστικά η Sueyeun Juliette Lee). Ώρες ώρες, λες πως καλύτερα να έβριζε ή να χτυπούσε τους πάντες γύρω της, γιατί αυτή η σκληρότητα που κυριαρχεί είναι μια ειλικρίνεια που ξεβολεύει ολόκληρο το σύμπαν, καθηλώνοντάς το μπροστά στον καθρέφτη. Κανείς δεν τελειώνει το ποίημα ανακουφισμένος, αφού μέσα στις σελίδες του υπάρχει το τραύμα του πολέμου, η ήσυχη επιθετικότητα του νέου σπιτιού και η ασφυξία του παλιού, η αμηχανία του αριστερού πατέρα («**ο πατέρας μου είπε: μίλα τη γλώσσα που σου πληρώνει τον επιούσιο**»), η παραίτηση της μητέρας, ο αλλόκοτος τρόμος του αδερφού και μια ασαφής γενική νοσταλγία για το εχθρικό χρώμα της πατρίδας. (Αλλά πως ξεπερνά κανείς εύκολα την παμπάλαια επιθυμία να θαφτεί εκεί, στο πρώτο χρώμα που γνώρισε).

Ο πατέρας μου είπε: Ο αδερφός σου ξύρισε τα γένια του
πριν καλά καλά φυτρώσουν

Ο αδερφός σου είδε το πρόσωπο του τρομοκράτη στον καθρέφτη
και ζήτησε έναν ισιωτήρα μαλλιών για δώρο Χριστουγέννων

Αλλά η ποίηση της Φαρροχζάντ μιλάει στην Αθήνα του 2017 και μιλάει για αυτά που συναντάμε στους δρόμους της μητρόπολης ειδικά τα τελευταία δύο χρόνια. Πέρα απ' τα προφανή ζητήματα που θέτει η κατάσταση των προσφύγων – ο πόλεμος, η επιβίωση στη θάλασσα, ο εγκλεισμός σε στρατόπεδα συγκέντρωσης, η σμίκρυνση του ανθρώπου σε «πραμάτεια», η συνάντηση με το γραφειοκρατικό τέρας – υπάρχουν κι άλλα. Είχα την τύχη λόγω κυρίως των φίλων, που έχουν εμπλακεί σε διάφορα εγχειρήματα που προσπαθούν να σταθούν αλληλέγγυα στους πρόσφυγες, να συναναστραφώ σε ένα πιο καθημερινό (να πω κανονικό, δε θα ισχύει κιόλας) πλαίσιο, ανθρώπους από τη Συρία, το Ιράν, το Αφγανιστάν. Μπορεί κανείς να πάθει ένα είδος μόνιμου πατατράκ όταν θα αντιλαμβάνεται στ' αλήθεια τις ιστορίες που ακούει. Για παράδειγμα η Σ., 9 χρονών. Τη στιγμή που εσύ έβλεπες ένα παιδί που έκλαιγε γιατί ήθελε κι άλλη κούνια, άκουγες απ' τον πατέρα της πως πέρασε τα σύνορα Τουρκίας Συρίας, ζαλωμένη μια τεράστια τσάντα και έκλαιγε και τότε πάλι μες στη νύχτα με τις σφαίρες των τούρκων μπάτσων να σφυρίζουν και το μωρό 6 μηνών δίπλα της ναρκωμένο με χάπια, μην τυχόν κλάψει και ακουστεί. Αυτή είναι μια πραγματικότητα που προφανώς είναι δύσκολο, όχι να διαχειριστείς αλλά ακόμη και να συλλάβεις. Αλλά η καθημερινότητα αποκαλύπτει τα επόμενα θέματα. Σύριοι που προσπαθούσαν να ψελλίσουν ελάχιστα αγγλικά για να συνεννοηθούν, μετά άκουγαν επί μήνες ελληνικά (και προόδευαν σ' αυτά), για να φτάσουν έπειτα σε μια ευρωπαϊκή χώρα και να έρθουν αντιμέτωποι με το γαλλικό συντακτικό. Σύριοι που δεν ήθελαν πια να γυρίσουν ποτέ στη Συρία (γιατί ο πόλεμος δεν

καταστρέφει μόνο κτίρια, δεν κομματιάζει μόνο σάρκες, σκοτώνει οριστικά και κάτι στην ενδοχώρα των επιζώντων), που αγάπησαν την Ελλάδα γιατί εδώ βρήκαν φίλους και που όμως ήταν αποφασισμένοι να αναζητήσουν το όνειρο στην ευρωπαϊκή γη της επαγγελίας. Έτσι δυστυχώς την είχαν στο μυαλό τους, αφού δεν μπορούσαν να φανταστούν ας πούμε τις ομολογίες των εκπαιδευτικών, ότι ένα παιδί που έχει χάσει τρία χρόνια σχολείο και ξεκινά στα 10 το γαλλικό σχολείο «δεν έχει στ' αλήθεια πιθανότητες». Πιθανότητες για τι; Έλα μου ντε. Δεν είχαν ακούσει για τα προσωρινά άσυλα και τις άδειες παραμονής (προσωρινή προστασία) ενός ή δύο χρόνων. Μια ζωή υπό αίρεση, σε μόνιμη διαδικασία μετακόμισης με ό,τι αυτό συνεπάγεται. Αυτοί οι άνθρωποι δεν έχουν όχι σπίτι, αλλά ούτε καν γλώσσα. Δεν έχουν λέξη να εκφράσουν τα εσωτερικά ναυάγια. Έχουν ξεριζωθεί πολλαπλά από πατρίδες και γλώσσες, από μέρη και λέξεις. Αναρωτιέμαι αν θα διαβάσουν ποτέ την ποίηση της Φαρροχζάντ, αν θα διαβάσουν αυτό ακριβώς το σημείο: **«η μητέρα μου είπε: θα ξαναποκτήσω αυτό που δικαιούμαι / Εσύ θα συναντήσεις χωρίς γλώσσα το θάνατο / Άλαλη ήλθες κι άλαλη θ' απέλθεις»**.

Ιδού η βαθιά πίκρα. Οι πρόσφυγες καταδικάστηκαν να διαβούν αυτό τον κόσμο των μαρτυριών άλαλοι και μια ωραία πρωία να απέλθουν πάλι άλαλοι .

Ο αδερφός μου είπε: Η μόνη γλώσσα στην οποία μπορείς να καταδικάσεις το έγκλημα είναι η γλώσσα του εγκληματία
κι η γλώσσα του εγκληματία είναι γλώσσα φτιαγμένη
για να δικαιώνει το έγκλημα

Για το «Λευκόσελευκό» μπορεί κανείς επίσης να κάνει ένα σωρό άλλες παρατηρήσεις. Τον τρόπο που έχει επιλέξει να τυπώσει τις λέξεις της (σαν λογοκριμένο κείμενο ή σαν κάτι μαύρο που

πασχίζει να εκφραστεί μέσα στο άπειρο λευκό, σχολιάζει κάποιος κριτικός). Το γεγονός πως επιχειρεί να σπάσει το στερεότυπο της αφήγησης περί του τι σημαίνει σουηδικότητα (όπου βασιλεύουν λευκοί προοδευτικοί άνθρωποι της μεσαίας τάξης). Τις αναφορές στον ποιητή Paul Celan, που έγραψε, Εβραίος σε στρατόπεδο συγκέντρωσης, ποιήματα στη γερμανική γλώσσα, ποίηση στη γλώσσα του καταπιεστή. Το γεγονός ότι το ποίημα διαβάζεται δυνατά, σα να ακούγεται, σαν κάποιες [ποιήτριες στην Αμερική που απαγγέλλουν](#), σ' εκείνο το σημείο που τελειώνει η λογοτεχνία κι αρχίζει το χιπ χοπ, σ' εκείνο το σημείο που σωματοποιούνται οι λέξεις. (αν και θα πρέπει να πούμε ότι η ίδια έχει έναν δικό της ιδιαίτερο τρόπο να απαγγέλλει).

Αλλά δε θα προλάβουμε να βουτήξουμε σε όλων των ειδών τις αναλύσεις, τουλάχιστον όχι τώρα. Διαβάζοντας, έχοντας επιστρέψει σπίτι πια, έμεινα κολλημένος σε μια ακόμη φράση της Φαρροχζάντ κι ακόμη με αυτήν παλεύω στο κεφάλι μου. **«υπάρχει μια λέξη, η τελευταία λέξη που θα εγκαταλείψει ποτέ τον άνθρωπο / κι αύριο θα 'μαι μια συλλαβή πιο κοντά της».**